

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

2 клас

Друга частина

Л.В. Йолкіна
Г.Й. Волкотруб

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

2 клас

Підручник для 2 класу
закладів загальної середньої освіти
У двох частинах
Частина 2

Київ
«ГЕНЕЗА»
2019

*Підручник укладено
відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом Савченко О. Я.,
1–2 клас*

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

— межа уроку

— теоретичні відомості

— читання в особах

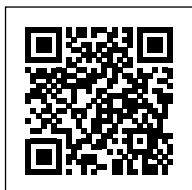
— конкурс, гра

— робота з медіа

— завдання за змістом прочитаного

фрагмент інтерактивної версії підручника:
<https://youtu.be/dGzjtхрхQP0>

Дорогі другокласники і другокласниці!

Ви вже вмієш добре читати, і вам не потрібно звертатися до дорослих, щоб вони розповіли цікаву казку або розкрили таємниці неймовірних подорожей. Ви можете відкривати нові світи самостійно, читаючи різні книжки та журнали.

Щоб читати, недосить лише знати букви, поєднувати їх у склади й слова. Важливо розуміти те, про що йдеться у творах. А цього слід учитися. Підручник, який ви зараз тримаєте у руках, допоможе вам навчитися читати вдумливо, розуміти прочитане і навіть самостійно творити цікаві тексти. Жодне знання й уміння не приходить без наполегливої праці.

Тож у дорогу, довгу й цікаву дорогу навчання і творчості!

З НАРОДНОГО ДЖЕРЕЛА

ЗАГАДКИ

Що ми називаємо загадками?

Загадка — це короткий образний опис або запитання, за яким можна впізнати предмет. Щоб розгадати загадку, слід бути дуже уважним і спостережливим.

Відгадай загадки та знайди їх на малюнку.

1. Не кравець, а все життя з гóлками ходить.
2. Довгі вуха, куций хвіст, Сам малесенький на зріст. На городі побував І капусту попсував. Довгі ноги — скік та скік... Ми погнались — він утік.

3. Хто в зиму холодну ходить злий та голодний, зайців лякає, сіре хутро має?

Де живуть ці тварини? Як їх називають? Про яких тварин, зображених на малюнку, немає загадок?

Як ти думаєш, що потрібно знати, щоб скласти загадку?

Склади загадки про лисицю й ведмедя.

Відгадай загадки і знайди відгадки на малюнку.

1. Попід ліжко у куточок
Покотивсь м'який клубочок.
Та з'явилися очки, ротик.
Не клубочок це, а
2. З хазяїном дружить,
Йому вірно служить.
Усе хазяйство стереже,
дім від злодія береже.
3. Сірий, та не вовк, довговухий, та не заєць,
з копитами, та не кінь.

Про яких тварин, зображених на малюнку, немає загадок?

Увага — конкурс!

Усі разом позмагайтеся, хто правильно назве усіх тварин. Перевірте себе за перевернутим рядком слів.

- Серед тварин найдовше живе ... — до 180 років.
- Найшвидшою твариною у світі вважають Його швидкість може сягати до 130 кілометрів за годину.
- ... здатний найдовше спати — до 236 діб.
- В Японії живуть ..., які мають найдовші у світі хвости — понад 10 метрів.

НЕБЕЦАХУ' ЛЕЦАЬО' ІЖАК' ЦІВНІ

Відгадай загадки. *Підказка:* щоб прочитати слова-відгадки, потрібно правильно розставити склади.

1. Сидить баба, посеред літа в сто сорочок одіта.
2. Сидить баба на грядках, вся закутана в хустках.
3. Без вікон, без дверей, повна хата людей.

РОК-О-ГІ, ТА-ПУС-КА, ЛЯ-БУ-ЦИ**СКОРОМОВКИ**

 Що ми називаємо скоромовками? Для чого їх використовують у мовленні?

 Скоромовка — це веселий вірш або фраза, що складається зі слів, важких для вимови через збіг схожих звуків. Скоромовки допомагають навчитися чітко вимовляти звуки, виробляють правильну вимову.

Прочитай кожен скоромовку п'ять разів поспіль, щоразу пришвидшуючи темп читання. Стеж за правильною вимовою звуків.

- Викис, вимок, виліз, висох, став на колоду та знов — бовть у воду.
- Галасливі гави й галки в гусенят взяли скакалки. Гусенята їм гелгочуть, що й вони скакати хочуть.
- Дзижчить над житом жвавий жук, бо жовтий він вдягнув кожух.
- Захар заліз на перелаз.
— Захарку, злізь! Захарку, злазь! Зумів залізи — знай, як злізи.
- Ой, збирала Маргаритка маргаритки на горі. Розгубила маргаритки Маргаритка у дворі.
- Наш садівник розсадівникувався.
- Летіла лелека, заклекотіла до лелеченят.
- Кит ката по хвилях катав — кит у воді, кіт на киті.

 Вивчи напам'ять скоромовки, які тобі найбільше сподобалися. Розкажи їх своїм рідним і друзям. Визнач, який звук кожна із цих скоромовок учить вимовляти правильно.

ЛІЧИЛКИ

 Які твори ми називаємо лічилками?

 Лічилки — це невеличкі тексти, які швидко запам'ятовуються і за допомогою яких можна розподіляти ролі (чергу) під час гри.

Прочитай лічилки, вивчи ті з них, які тобі найбільше сподобались. Користуйся ними під час гри.

1. Летів рій бджілок
Зі ста лічилок.
Зійшлися діти,
давай лічити,
бо кожна бджілка —
немов лічилка:
кого укусить —
жмурити мусить.
2. За горами, за лісами
стоїть бочка з пирогами.
Раз, два, три —
то жмурити будеш ти!
3. Тікав заєць через міст.
Довгі вуха, куций хвіст.
А ти далі не тікай,
рахувати починай,
раз, два, три — вийди ти.
4. Раз, два, три,
чотири, п'ять —
п'ять горобчиків летять.
Раз, два, три, п'ять —
йду четвертого шукать.
5. Раз, два — дерева.
Три, чотири — вийшли звірі.
П'ять, шість — падолист.
Сім, вісім — птахи в лісі.
Дев'ять, десять — це сунічки
Підвели червоні личка.

6. Сітка, вітка,
дуб, дубки —
поставали козаки,
Шабельками брязь —
вийди, князь.

❓ Чи знаєш ти інші лічилки? Розкажи їх. Чи звернув ти увагу на те, як вони складаються? Що, на твою думку, в лічилках є обов'язковим? Склади свою лічилку.

НАРОДНІ ДИТЯЧІ ІГРИ

🔔 У які ігри ти граєш зі своїми друзями?

👁️ **Народні ігри, так само як казки, приказки і загадки, створив народ у давнину. Їх з давніх-давен люди передають від покоління до покоління. Гра — не просто забава, а весела школа життя.**

Прочитай умови української народної гри. Які ще народні ігри ти знаєш?

ПУСКАЙТЕ НАС

Запис *Лесі Українки*

Діти стають так, що половина з них береться за руки, а друга половина гуртом тримається і співає:

Пускайте нас,
Пускайте нас
З-за гір погуляти.

Той гурт, що тримається за руки, одспівує:

Не пустимо,
Не пустимо,
Бо близько Дунай.
А ми мости
Помостимо
За райський Дунай.

Незчеплений гурт співає:

А ми мости
Поломимо,
Самі собі
Поїдемо
За райський Дунай.

Та й силоміць прориваються крізь зчеплений гурт.

Прочитай умови ігор «Сірий вовк» і «Дідусь Макар» та визнач, де можна грати в ці ігри — удома, на дворі чи в класі.

СІРИЙ ВОВК

Спочатку за допомогою лічилок потрібно обрати, хто буде вовком. Тоді дитина, яку вибрали, ховається, а решта дітей промовляє:

Ірву, ірву горішечки,
Не боюсь вовка нітрішечки.
Вовк за горою,
А я за другою.

Вовк у жупані,
А я в каптані*.

Після цих слів вовк вибігає і ловить дітей, а вони розбігаються. Кого вхопить, той стає вовком, і гра триває далі.

ДІДУСЬ МАКАР

Одного з дітей обирають дідусем Макаром, який за рухами дітей має відгадати, що вони робили. Діти відходять від дідуся, загадують яку-небудь роботу: шити, рвати ягоди, танцювати тощо. Загадавши, підходять до нього і кажуть:

— Добридень, дідусю Макаре!
— Добридень, милі діти. Де були, що робили?
Діти відповідають:
— На горі (або в садку чи в кімнаті)...

І показують, що вони робили. Коли дідусь відгадає, усі тікають, а він їх ловить, і кого впіймає, той стає дідусем Макаром. А якщо він не відгадає, діти кажуть, що робили, і гра триває далі.

Розкажи, у які рухливі ігри ти граєш у школі на перерві і з друзями у дворі.

Чи любиш ти співати? Які пісні тобі подобаються?

Маємо українську вдачу:
Коли сумно — ми не плачем!
Щоби всі уміли так —
Розучіть з нами гопак!

Я навприсядки скачу,
Чобітками тупочу,

* *Каптан* — верхній одяг.

Тупу-тупу тупочу,
Наче пташка, я лечу!

Гоп! Гоп! Тупочу,
Наче пташка, я лечу!
Тілі-тіль — веде смичок,
Гарний танець гопачок.

А бандура — брень, брень, брень, —
Танцювали б цілий день.
Гоп! Гоп! Брень, брень, брень, —
Танцювали б цілий день!

▶ Знайдіть в інтернеті та послухайте разом цю пісню.
Заспівайте та станцюйте.

Прочитай текст народної дитячої пісні. У яку пору року її співають?

— Лелеко, лелеко,
До осені далеко.

— Як замовкнуть жаби,
Як листя попада,
Тоді осінь настане,
Мені їсти не стане.

Полечу в теплий край,
На той рік дожидай.
Полечу в теплий край,
На той рік дожидай!

Василь Верховинець

ПРИСЛІВ'Я

🔔 Що ми називаємо прислів'ями?

🧐 **Прислів'я** — це короткий, влучний вислів повчального характеру. Прислів'я можуть бути про природу, працю, людину та риси її характеру тощо. Прислів'я роблять мову образною, значно виразнішою.

Прочитай прислів'я та поясни, як ти їх розумієш.

Дружній череді і вовк не страшний.
Згаяного часу і конем не доженеш.
Весняний день рік годує.
Бджоли раді цвіту, а люди — літу.
Хто літо гайнує — взимку голодує.
Здобудеш освіту — побачиш більше світу.
Книга вчить, як на світі жить.
Правда і в морі не потоне.
Гостре словечко коле сердечко.
Сумління — найкращий порадник.
Раз опечешся — вдруге остережешся.
Спершу треба розсудити, а потім робити.

🧐 Які прислів'я знаєш ти? Добери з довідкової літератури чи Інтернету щонайменше п'ять прислів'їв про навчання і працю. Застосовуй їх у спілкуванні.

НАРОДНІ КАЗКИ

🔔 Які твори називають казками? Які казки називають народними?

🧐 **Казка** — це захоплива розповідь про вигадані події і явища з повчальним змістом.

В усіх народів світу є казки. Ці твори виникли раніше, ніж люди навчилися писати. Тому їх не записували, а переказували одне одному.

При цьому казки змінювалися. Ім'я автора забувалося за давністю. Казка ставала народною.

Прочитай українську народну казку.

ЛИСИЦЯ ТА ІЖАК

Поверталася стара лисиця з невдалого полювання. У животі бурчить від голоду. Іде, солодкими оченятами позирає. Назустріч їжак.

— Здоров був, їжаче!

— Здоровенькі й ви будьте, — відповів їжак і згорнувся клубочком.

— Як здоров'ячко?

— Спасибі.

— А давно ми не бачилися, голубчику. Давай на radoщах поцілуємось.

Згорнувся їжак іще тугіше, засопів.

— Не можу, — відповідає. — Я ще не вмивався.

— А знаєш, — каже лисиця, — я тепер уже не їм м'яса, самі овочі. Сьогодні цілий ранок із зайцями на капусті паслася. Та й наїлася ж!..

— Та що ви кажете?! А я оце саме хотів вам сказати, що біля старої вільхи виводок тетеревилят пасеться.

— Де це? — так і підскочила лисиця.

— За струмочком праворуч. Та куди ж ви?

— Побіжу, ніколи...

І лисиці — як не було.

Розгорнувся їжак:

— Піди-но, побігай! Нас, голубонько, не обдуриш...

Та й потупав далі.

Як лисиця намагалася перехитрити їжака? Чи справді лисиця перестала їсти м'ясо? Як їжак переконався в тому, що лисиця його обманює?

Чому кажуть, що лисиця хитра? Що означає вислів *І лисиці — як не було*? Прочитай, як їжак перехитрив лисицю.

Вибери слова, якими можна охарактеризувати їжака, зображеного в казці: *хитрий, дивний, мудрий, сильний, кмітливий, прудкий*. Поясни свій вибір.

Прочитай українську народну казку.

ІЖАК ТА ЗАЄЦЬ

Був собі їжак. Якось вийшов він раненько зі своєї домівки подивитися на білий світ.

Вийшов та й каже сам до себе:

— А піду лишень у поле — подивлюся, як там мої морква та буряки.

Іде собі та пісеньку мугикає.

Коли виходить із-за куща заєць. Він саме в полі оглядав свою капусту, чи велика виросла.

— О, — каже їжак, — хто прудкий, то вже й на ниві!

— А ти, — заєць йому, — все кривуляєш*, криволапку! І батько твій криволапко, і дід криволапком був. Такий увесь твій рід, і ти такий!

Їжак здивувався, що на своє добре слово дістав таку нечемну відповідь.

От він зайцеві й каже:

— А хочеш зі мною наввипередки? Побачимо, хто кого пережене!

* *Кривуляти* — йти, перевалюючись з ноги на ногу.

Заєць як зарегоче:

— Ти? Наввипередки? Зі мною?!

А їжак спокійно:

— А так, із тобою.

— Ну, добре, — засміявся заєць. — Давай бігти.

 Чи знаєш ти продовження цієї казки? Якщо так, то перекажи. Якщо ні — придумай, що станеться далі. Прочитай продовження казки.

— Ні, — каже їжак, — ще ні. Я піду додому, скажу жінці, нехай знає, куди я пішов.

А заєць і тому радий, бо він був голодний, то подумав собі: «І це мені добре: попоїм капусти — краще бігтиму». Та й пішли кожен до своєї хати. Приходить їжак додому та й каже до жінки:

— Знаєш, жінко, який мені клопіт?

— Який, чоловіче?

— Мушу із зайцем бігати наввипередки.

Та й розказує все, як було.

— То це ти берешся перегнати зайця? — аж зойкнула їжачиха.

— Якось буде, — мовив їжак, — збирайся та ходи зі мною.

Ідуть вони, а їжак і вчить:

— Як прийдемо на ниву, то ти станеш з цього краю в борозні та й стій собі. Як добіжить заєць до тебе, то ти скажеш: «Я вже тут!». А прибіжить він на той край до мене, то там я йому гукну: «А я вже тут!».

— Добре! — каже їжачиха.

Приходить їжак до зайця на той кінець ниви та й каже до нього:

— Ну, я вже готовий!

— То біжімо!

От став заєць в одну борозну, їжак у другу:

— Раз, два, три! Побігли.

Заєць помчав на той кінець ниви, а їжак пробіг два кроки та й спинився.

Прибігає заєць у кінець ниви, а там їжачиха:

— Я вже тут!

— Ей, — каже заєць. — Ану біжімо ще раз!

Побіг заєць. Прибігає в кінець ниви, а їжак підвівся на двох лапках та й гукає:

— Ого-го! А я вже давно тут чекаю!

— Ти дивися! Ану біжімо ще раз!

Прибігає на другий край, а їжак знову вже там (а то ж була, ви знаєте, їжачиха!).

Побіг ще раз — а там їжак:

— А я вже тут!

Знов кинувся заєць бігти.

Так бігав він дев'яносто дев'ять разів, а за сотим разом як упав посеред ниви — підвестись не може, так набігався-натомився, сердешний.

— Ніколи не треба сміятися зі слабшого, — сказав тоді їжак та й пішов із їжачихою додому.

 З якою метою їжак уранці йшов на город? Прочитай, якими словами зустрів зайця їжак. Знайди в тексті слова, які характеризують їжака. Що відповів їжакові заєць? Які риси характеру зайця розкривають ці слова?

Поясни, чому їжак вирішив провчити зайця. Знайди підтвердження своєї думки в тексті.

У яких словах звучить основна думка твору? Прочитай їх.

Перекажи казку за малюнками.

Ілюстрації Пітера Холейнона, Тоні Вульфа

ХТО ТАКІ КРИМСЬКІ ТАТАРИ?

Кримські татари — народ, що проживає на півдні України, у Криму, на Херсонщині, у Запорізькій області. Він розселився й по інших країнах: Туреччині, Румунії, Болгарії, Албанії тощо.

У складі цього народу виділяють три групи: побережани, горяни й степовики. Рідна мова — кримськотатарська, яка зовсім не схожа на українську. Відомо чимало видів ремесел цього народу — вишивка, ткацтво килимів, ювелірні вироби, гончарство, шитво золотом, одяг, музич-

ні інструменти та інші. Мистецтвом кримців захоплюються не тільки в Україні, а й у всьому світі. Кримськотатарська народна музика є вагомю частиною культури України. Народні музичні інструменти кримців мають назви *хавал* — свистова дудка, *сантр* — рід цимбал, *давул* — великий барабан та багато інших.

Кримці — надзвичайно волелюбний народ, який у своїх піснях втілює думи і сподівання, усі найкращі риси національного характеру.

Прочитай кримськотатарську народну казку.

ЛОЖКА СОЛІ

Жив собі падишах*, що мав три дочки. Найбільше він любив меншу, яка була веселою, пустотливою і майстринею на всі руки. Одного разу падишах запитав у старшої дочки:

— Скажи, дочко, ти мене любиш?

* *Падишах* — правитель країни на Сході.

— Я вас люблю більше, ніж увесь білий світ! — відповіла вона.

Наступного дня падишах запитав у середульшої дочки:

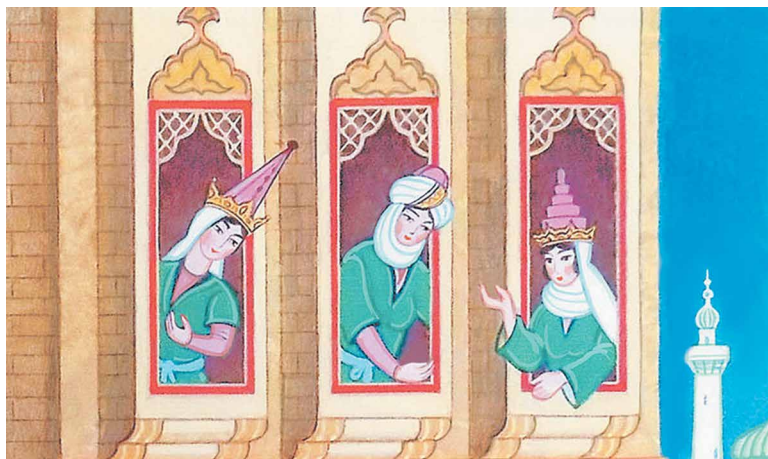
— Скажи, дочко, ти мене любиш?

— Ви мені найдорожчий на світі! — відповіла вона.

Третього дня запитав падишах у меншої дочки:

— Скажи мені, дочко, ти мене любиш?

— Я вас люблю, тату, більше, ніж ложку солі! — відповіла вона.

Фрагмент ілюстрації Равіля Шамсутдінова

Почувши відповідь своєї найулюбленішої дочки, падишах дуже образився і розгнівався. Він викликав головного візира* і наказав йому:

— Хто завтра рано-вранці першим підійде до воріт палацу, за того й віддам свою меншу дочку.

Наступного дня, вранці, біля воріт палацу з'явився бідний юнак з торбиною за плечима.

* *Візір* — радник правителя у східних країнах.

Його завели до палацу, сказали про волю падишаха, і, як не опиралася менша дочка, батько віддав її заміж за бідного хлопця, випровадивши молодих за ворота палацу.

Привів юнак молоду дружину у свою напіврозвалену хатину, поставив перед нею глечик з водою і пригостив сухарем. Не занепала духом молода дружина. Вона дістала з кишені гаманець з грошима і наказала чоловікові купити їй на базарі ткацький верстат, вовни і фарби.

Через місяць юнак поніс на базар чудовий килим, витканий молодою дружиною, і вторгував за нього цілий гаманець золота. Минув деякий час — і молодята збудували собі будинок, народився в них хлопчик, якого нарекли ім'ям падишаха.

Коли хлопчик підріс, мати послала його в палац до дідуся. Володар радо прийняв онука і дуже полюбив його. Якось хлопчик запитує в діда:

— Дідусю, я дуже часто приходжу до вас у гості, а чому ви ніколи не прийдете до нас?

Падишах здивувався такому запитанню внука і ось що йому відповів:

— Я до вас у гості не приходжу тому, що ви не зможете прийняти мене, як належить прийняти падишаха. Адже ж я не зможу завітати один. Зі мною придуть усі мої візіри, придворні, моя варта...

Прийшов хлопчик додому та й розповів про все матері. А мати йому й каже:

— Йди, скажи дідусеві, хоч би який був у

нього почет, я всіх прийму і пригощу як належить. Вони будуть задоволені.

Володар, почувши відповідь дочки, зрадів і наказав головному візиру готуватися до відвідин меншої дочки.

До приїзду гостей менша дочка приготувала сорок різноманітних страв. Тридцять дев'ять вона посолила, а в сорокову страву, яку приготувала спеціально для батька, солі не поклала.

Падишах був дуже радий зустрічі з дочкою. Вона посадила батька на найпочесніше місце і поставила перед ним найсмачнішу страву. Володар покуштував і здивовано подивився на дочку:

— Ти запросила мене, щоб ще раз зганьбити? — сказав ображено падишах.

— Чому ви так говорите? — здивувалася дочка. — Хіба я можу зганьбити людину, яка для мене найдорожча на світі! Просто я хотіла, щоб ви самі оцінили, яка буває дорога ложка солі...

Зрозумів старий володар, що даремно колись образив свою улюбленицю — меншу дочку, що не побачив тоді всієї глибини змісту мовлених нею слів. Падишах вибачився перед дочкою, влаштував бенкет на все царство й оголосив сина меншої дочки своїм спадкоємцем.

Переклад *Данила Кононенка*

 Чому падишах розгнівався на молодшу дочку? Як він її покарав? Що допомогло дівчині вижити у скрутні і навіть зробило її сім'ю заможною? Назви головні риси характеру молодшої дочки.

Прочитай кримськотатарські прислів'я.

- Свій секрет відкрив ти другу, але він розкаже другу — і піде секрет по колу.
 - Для дерева опора — його коріння, а для людини — її родичі.
 - Як побажаєш сусідові добра, так повернеться воно тобі сповна.
 - Працьовита людина голодною не залишиться.
 - Не всяку річ купиш — не все візьмеш силою.
- Як ти розумієш ці прислів'я? Обговоріть у парі свої думки.

ХТО ЖИВЕ В АВСТРАЛІЇ?

Австралія — це країна, що лежить далеко-далеко на південь від нашої країни. Саме там, в Австралії, живуть дикі тварини кенгуру. Їдять

Австралійський кенгуру

вони коріння та ягоди, які спритно викопують лапами з міцними пазурами. На животі в кенгуру є сумка, у якій тварина носить своє дитинча.

Відштовхуючись міцними задніми лапами, кенгуру рухаються величезними стрибками до 12-ти метрів у довжину та майже до 3-х метрів у висоту. Так стрибати не може жодна тварина у світі.

▶ Знайди в дитячих довідкових виданнях або в Інтернеті цікаву інформацію про кенгуру і поділися нею з однокласниками. Починай свою розповідь так: «А ви знаєте, що кенгуру ...».

Прочитай австралійську народну казку.

ЧОМУ КЕНГУРУ СТРИБАЄ

У давню давнину, за казкових часів кенгуру ходив на чотирьох лапах, як і решта тварин. Не стрибав так, як тепер, зате вмів дуже швидко бігати.

Кенгуру був сором'язливий і жив сам. Удень він зазвичай лежав у затінку дерев, а вночі виходив у степ па́стися.

Якось, коли він спав під деревом, сталася страшна пожежа — зайнявся буш*. Кенгуру прокинувся і метнувся втікати, але вогонь наздогнав його.

Він біг крізь полум'я і дуже пообпікав передні лапи. Кенгуру більше не міг бігти, а вогонь підступав з усіх боків.

Кенгуру дуже злякався, побачивши, в якій

* *Буш* — австралійські ліси з низькорослих дерев і чагарів упереміш з високою травою.

він небезпеці. Він спробував бігти на двох міцних задніх лапах і за допомогою довгого хвоста. І кенгуру пострибав. Дострибав до самого вогню, а тоді стрибнув якнайвище й перескочив полум'я.

Отак і стрибав він, поки врятувався від пожежі. А коли спробував знову бігти на чотирьох лапах, то побачив, що більше не може це робити. Отож довелось йому знов стрибати. І так він стрибає ще й тепер.

А коли ви поглянете на його передні лапи, то побачите, що вони в нього чорні — там, де за давніх часів кенгуру їх пообпікав.

Переклад *Олега Ткачова*

❓ Про кого йдеться в казці? Поясни, чому кенгуру став стрибати.

Самостійно обери і прочитай казки народів світу. Перекажи в класі ту, яка тобі найбільше сподобалася. Поясни свій вибір. Чого навчила тебе ця казка?

🔔 Прочитай вірш. Хто такий Калатало?

Ірина Жиленко

КАЛАТАЛО

Туки-таки... По кімнаті ходять ходики окаті.
Туки-таки, туки-так — біга стрілка золота.
В тій хатинці із металу проживає Калатало,
і товчеться, і кахика — туки-таки, туки-тики.
І сказала Киця: — Няв!
Я не витерплю ні дня.

Утечу я на край світу.
В коридорі буду жити!
Навіть Лампа прошептала:
— Майте совість, Калатало! —
І сказав Буфет поважний:
— Ви до інших неухажний!
Відпочиньте! Сядьте! Станьте!
Хоч на хвильку! Хоч на мить —
І зітхає Калатало:
— Вам мене не зрозуміть...
Туки-таки!.. Для людей
я вистукую години.
Я кажу їм: — Час іде.
Не забудь про це, людино!
Час минає, час мина.
Поспішай! Потрібно встигнуть
за життя усе пізнати,
всі шляхи, ремесла, книги,
і природу, і людей...
Не марнуй хвилин безцінних!
Час минає, час іде
невловимо, безупинно...
Мій школярику, спіши!
Вчись у тата, вчись у мами.
Треба встигнуть залишити
по собі хорошу пам'ять,
добру славу, добрий слід,
добре діло на землі! —
Стрілка бігає по колу.
Туки-таки! Вже пора...
Туки-таки! Час до школи!
І — ні пуху ні пера...

 Прочитайте в парах виділене спонукальне речення. Обговоріть, чи погоджуєтеся ви із цим висловом. Чи завжди ви встигаєте зробити все заплановане? Поділіться одне з одним, як ви організуєте свій день.

Інна Кульська

ТОВАРИСЬКА ДОПОМОГА

В Данька до математики
незаперечний хист.
Данько моргає: «Братики,
та я ж не егоїст?
Кому скатати — прошу!
Ось мій домашній зошит!».
Приємна в хлопця риса є:
одверта він душа.
Три парти в нього списує,
і кожен поспіша.
Списали й кажуть: «Класно!
Данько одвів біду!».
І радий той: «Ну, ясно!
Хіба я підведу?».
А друзі необізнані
з рівняннями й кутами...
А друзі — просто визнані
незнайки і нетями!
Це так Данько їм, скільки міг,
«по-товариськи» допоміг!

 Як ти оцінюєш вчинок Данька? Знайди у словнику, що означає слово *егоїст*. Поясни, як ти розумієш, що таке товариська допомога.

У КАЗКОВІЙ КРАЇНІ (авторські казки)

 Які казки називають авторськими (літературними)? Як називають письменників, що пишуть казки? Твори яких письменників-казкарів ти знаєш?

Прочитай казку Василя Сухомлинського і визнач, про що йдеться у творі.

ДВА МЕТЕЛИКИ

Над зеленим лугом літали два метелики. Один білий, а другий червоний. Зустрілися, сіли на зеленому листочку та й хваляться. Білий метелик говорить:

— Мої крильця найкрасивіші, бо я схожий на білу хмаринку.

А червоний метелик і собі хвалиться:

— Ні, мої крильця красивіші, бо я схожий на сонце.

Зайшло сонце, настала ніч. Обидва метелики посіріли.

 Яких кольорів були крильця в метеликів? Чим хвалялися метелики? Чому із заходом сонця обидва метелики посіріли? Що робило їх красивими вдень?

Прочитай казку Костянтина Ушинського і визнач основну думку твору.

УМІЙ ПОЧЕКАТИ

Жили собі брат і сестра — півник і курочка. Побіг півник у садок та й почав дзьобати зелену-презелену смородину, а курочка й каже йому:

— Не їж, півнику, зачекай, поки смородина достигне!

Півник не послухав, дзьобав та й дзьобав і надзьобався так, що насилу додому доплéнтався.

— Ох, — кричить півник, — горе мені! Болить, сестричко, болить!..

Напоїла курочка півника м'ятою, поклала гірчичник — і минулося.

Одужав півник і пішов у поле: бігав, стрибав, розпашівся, упрів і побіг до струмка пити холодну воду; а курочка йому гукає:

— Не пий, півнику, зачекай, поки охолонеш!

Не послухав півник, напився холодної води, і одразу ж почала трясти його лихомánка; насилу додому курочка довела. Побігла курочка до лікаря, прописав лікар півникові гіркі ліки, і довго пролежав півник у ліжку.

Одужав півник до зими й бачить, що річка льодком покрилася; захотілося півникові на ковзанах покататися, а курочка й каже йому:

— Ох, почекай, півнику, нехай річка геть замерзне: ще лід дуже тоненький, потонеш.

Не послухав півник сестри: ковзну́в по льоду, лід проломився, і півник — шубовсть у воду! Тільки півника й бачили.

 Перекажи казку. Який був півник? Схарактеризуй його, дібравши потрібні слова. Обґрунтуй свій вибір.

Слухняний, уважний, безглуздий, нетерплячий, розумний, безтурботний, працьовитий, ледачий, неслухняний, нерозумний, невихований, баламутний.

Яка була курочка? Чого вчить казка? Що означають слова: *Тільки півника й бачили?* Чи траплялися серед твоїх знайомих такі неслухи? Що ти їм порадиш?

Людмила Суворова

ЧОМУ СОРОКА ЛИШЕ БІЛОБОКА

Було це чи не було — стверджувати не можу. Але чула, що колись жила в одному лісі Сорока. Мала вона чудове біле пір'я та дуже ним пишалася.

— Погляньте, яке в мене вбрання! Така сукня варта тільки найкращої птахи! Справжня наречена! — вихвалюлася вона перед лісовими мешканцями.

Пернаті не дуже поважали Сороку саме за хвалькуватість. Ніхто нею не захоплювався.

Та залишимо на хвилинку нашу красуню, щоб познайомитися ще з однією мешканкою того лісу — руденькою Білочкою. Нещодавно в неї народилися маленькі білченята. День і ніч пестить матуся діточок, таких кумедних, схожих на маленькі пухнасті клубочки. Турбот у неї багато: треба і їжу для малят знайти, і наго-

дувати, і навчити їх розуму, і колискову проспівати...

Ось і зараз вона наказала дітлахам, аби не висовували носиків із дупла, а сама вирушила на пошуки чогось смачненького. Погода тепла, сонячна, й білочка швидко перестрибувала з гілки на гілку, усе далі й далі від дому.

А тут насунули чорні грозові хмари, полив сильний дощ. Загуркотів грім, ударила блискавка. На біду, вона влучила саме в те дерево, у дуплі якого чекали на маму беззахисні білченята! Дуб спалахнув. Маленькі запищали, зі страхом поглядаючи на вогонь...

Неподалік від цього місця пролітала наша знайома — Сорока. Перната тікала від дощу, щоб не замочити й не забруднити своє білосніжне платтячко.

Аж раптом пташка побачила пожежу й маленьких безпорадних білченят у дуплі. Крилата метнулася до них. На мить красуня згадала про вишуканий одяг, але не стала довго роздумувати — адже малюки могли загинути! Сорока сміливо кинулася в полум'я! Вона, не вагаючись, швидко перенесла білченят у безпечне місце.

Коли прибігла Білочка-мати, дерево вже догорало. Бідолашна гірко заплакала, коли побачила, що трапалося. Із лісової гущавини донісся стрекіт хороброї Сороки:

— Сюди! Сюди! Не плач! Твої дітки живі та здорові! Білка миттю кинулася на голос і побачила своїх малят, які бавилися на м'якому

моху. Руденька почала їх цілувати й обіймати, ледь стримуючи сльози.

— Не знаю, як і віддячити тобі, люба Сороко! Ти повернула мені радість життя! Я відтепер твоя боржниця.

Пташка ж, поглянувши на своє вбрання, гірко заплакала: воно було обгорілим і чорним від сажі. Одна латка — біла, друга — чорна. Пишнохвоста не зрозуміла, чому Сорока проливає сльози, й почала розпитувати.

— Поглянь, яким некрасивим стало пір'ячко — тепер із мене всі сміятимуться! — пояснила рятівниця.

— Не засмулуйся! — заспокоїла Білка пернату. — Завтра розповім лісовим мешканцям про твій гарний учинок. Навпаки, — здобудеш повагу!

Наступного дня весь ліс гомонів про Сороку-рятівницю. Її хвалили, дарували оберемки квітів і запевняли, що вбрання стало навіть вишуканішим!

Відтоді і змінився в стрекотухи одяг — стала вона Сорокою-Білобокою! І зовсім про це не жалкує.

 Знайди в тексті і прочитай, як поводитись Сорока, коли мала біле вбрання. Чому спочатку Сороку в лісі не дуже поважали?

Коли ставлення до Сороки змінилося?

Визнач основну думку казки.

Перекажи казку за опорними словами, що стосуються поведінки Сороки: *мала, вихвалалася, пролітала, побачила, врятувала, засмутилася.*

ЯК ЧЕПУРИЛИ ЇЖАЧКА

Заклопотана їжачиха кинула хатні справи і ледве встигла схопити за вухо бідового синочка, який і гадки не мав повертатися додому. Він дзигою крутнувся біля дверей і хотів було знову дременути в ліс.

— Попався, шибенику! — промовила з полегшенням їжачиха. Придивившись до сина, вона аж лапками сплеснула: — А який занехаяний! Ти хоч глядівся в Голубе озерце?

Вигляд у малюка й справді був неохайний: мордочка замурзана, голочки позлипалися. Розпашілий від гри, він тільки хекав і підшморгував носом.

— Ану-ну, зараз ми тебе... — суворо приказувала матуся.

Набравши в глиняний черепок води з Голубого озерця, їжачиха дістала брусок сунічного мила і заходилася купати синочка. Вона обережно терла мочалкою з пахучої соломи спинку, розгладжувала голочки і раз у раз повторювала:

— Он сухий листочок зачепився... Мабуть, із зайцями грався під старою березою? А тут що в тебе? Реп'яшок? Це вже точно — у бур'яні ховався!

Малюк сопів, затуляючись від густої піни.

— А ось, ось... Подумайте лишень! І як тебе відмити від смоли? Знову бігав на соснову галлявину дражнити білочок!

Їжачок відсапувався і ухилявся від міцних маминих лапок.

— Ну, от... Тепер любо глянути: голочки гладенькі та м'якенькі, наче хутро в Ховрашка!

— Та я, тітонько, і є Ховрашок! — обтрусився малюк і вибіг із хатки. І вже за порогом гукнув: — А за їжачка не турбуйтеся: його, мабуть, моя мама виміє...

 Встанови зв'язки між подіями і дійовими особами. Постав запитання за змістом прочитаної казки.

Прочитай казку Олесі Лісової і поясни, чому цей твір має таку назву.

ДОБРІ СУСІДИ

На одній невеличкій, проте затишній галявинці, порослій кущами дикої малини та ожини, мешкала не одна лісова родина. У хатинці під зваленим деревом жила сім'я їжачків, на сосні в дуплі оселилася білка, а під густим корінням облаштував собі нірку заєць із великою сім'єю.

Весело і дружно жили мешканці галявини. Працювали з ранку й до вечора, слухали спів соловейка та синички — і ніколи не нудьгували.

 Прочитай, як виглядає галявина, на якій живуть лісові родини. Знайди слова, які допомагають уявити цю галявину.

— Послухай-но, сусіде, — гукнув якимось зайчик Клаповух до їжачка Будячка. — Я недавно бігав лісом і побачив неподалік велику грушу-дичку. Вона вже достигла, і грушок під деревом — на всю зиму нашим родинам вистачить.

Ходімо назбираємо!

— Ходімо, друже, та ще й сусідку білочку Вивірку гукнімо із собою.

От взяли вони торбинки та й подалися утрюх до груші. Зайчик попереду скаче — дорогу показує, білочка — з гілки на гілку поспішає. А їжачок, як завжди, позаду, ледве встигає.

— Грушок справді славно вродило, — тішився їжачок, зав'язуючи повнісіньку торбину.

— Так-так, сусіде, але поспішаймо, ще раз встигнемо нині прийти, бо ж зима вже скоро дасть про себе знати, а роботи ще так багато! — квапив Будячка Клаповух.

— Та ти біжи вперед, більше встигнеш. А я собі поволі почвалаю.

 З якою метою звірі бігали до великої груші-дички? Назви тварин, про яких ідеться в цьому уривку.

Так і зробили. Зайчик уже втретє до грушки прибіг, а їжачок лише вдруге, та й то притомився. Аж раптом білочка, яка вже вискочила на сосну й рушила додому, сполошено загукала: «Втікайте мерщій, вовк!».

Зайчик схопив торбину — та й навтьоки, але скочив прямісінько на вовка, який висунув хижий писк із-за куща. Зубатий не сподівався цього і впав. Коли ж підвівся, то зайчика вже не було й видно. Та він побачив їжач-

Ілюстрація
Пола Стюарта,
Кріса Ріддела

ка, який розгублено дивився то на торбу з грушками, то на вовчиська. Адже Будячок розумів, що з торбою він не втече, а лишати харч було шкода.

— Ага, попався, — загарчав, підступаючи, вовк.

Та Будячок миттю скрутився в клубочок, наставивши колючки до вовка. Як той не намагався його дістати, як не перекочував — усе дарма, лиш поколов лапи. Тоді вовк ще лютіше загарчав.

— Ах ви ж поганці! Вам такі витівки не минуться.

 Хто налякав звірів коло груші? Знайди слова, які допомагають уявити вовка і зрозуміти, яким він був.

Він забрав їжачкову торбинку, висипав з неї грушки та й посунув у бік галявини, на якій жили звірята. Усі, побачивши вовка, мерщій поховалися по своїх хатках і міцно зачинили дверцята. Але в Зубатого був лихий план. Він знайшов під листям і корінням дерев комірчини звірят і вибрав звідти всі запаси на зиму. Склав усе це в мішок та й викинув у річку.

— Тепер вам не буде що їсти, від голоду ви станете слабкі, і я вас таки спіймаю, — міркував злодюга.

Звірята, побачивши зіпсовані комірчини та не знайшовши своєї їжі, дуже засмутилися. Адже вони ціле літо працювали, цілу осінь збирали харчі на зиму, а тепер нічого немає. Вони відчайдушно кинулися назбирати ще якоїсь їжі, та марно. Випав сніг і накрив пухкою холодною периною все, що росло в лісі.

 Якої шкоди завдав звірям вовк? Як характеризують вовка його вчинки?

— Ну, що ж, — намагалася заспокоїти себе білочка, — я-от маю в дуплі трохи горішків, а на деревах ще полишалися шишки. Якщо їсти потроху, то якось до весни вистачить... А от зайчиків шкода...

— Нічого, — втішав жінку їжачок, — ми добре наїлися, ляжемо спати до весни, а там у нашій підземній схованці трішки жита сховано.

— Та то ж, щоб поле засіяти, — бідкалася їжачиха.

— Не журися. Трохи з'їмо, трохи посіємо. Колись-таки вовк цей від нас відчепиться — то щось іще надбаємо. От зайцю буде скрутно...

 Що особливо турбувало білочку і їжака, коли вони говорили про голодну зиму?

У зайця було велике сімейство — аж семеро діточок. Усі любили смачненько попоїсти. На щастя — і від роботи не відмовлялися. Кожен щось на зиму старався припасити. Тому й комірчина в лісі була не одна прихована. Та цього було замало для такої великої сім'ї.

Хоч і намагалися їсти потрошки, але дуже скоро припаси стали кінчатися.

А вовцюга щодня приходив зранку до грушки — раптом зайці зголодніють і почнуть шукати там поживи. Та зайці знали про засідку — їм розповіла Вивірка, яку вовк ніяк не міг дістати на дереві.

— Діточки, — повчав Клаповух, — не йдіть

до грушки, якщо навіть дуже схочеться їсти, бо потрапите в зуби злодюги.

 Прочитай речення, у якому йдеться про зайченят. Чого вчить заєць своїх дітей? Придумай продовження казки.

— Що мені втрачати, — подумав одного разу Спритний — син Клаповуха, — або загинемо всі з голоду, або від вовчих зубів.

Якось уночі, коли вся родина лягла спати, Спритний узяв торбину й подався до грушки. Вовка ніби не було, тож молодий заєць кинувся розгрібати сніг та набирати мерзлих грушок до торби. Коли торба була повна, він схопив її і кинувся мерщій до хати.

На ранок у норі зайців було справжнє свято! Грушки за ніч відтанули й були такими смачними, як ніколи.

— Не їжте багато, адже треба лишити й на потім, — зупиняла дітей мама-зайчиха.

— Мамо, там багато є грушок, — безпечно мовив Спритний, — я завтра принесу ще.

— Ні, синку, це дуже небезпечно, адже вовк не дурний, він побачить, що хтось приходив по грушки, й більше звідти не піде.

— А я знаю, що треба зробити, — мовило зайченятко Мудрунець. — Адже вовк також схоче їсти, тож ми його виманимо від дерева.

— Як? — затривожилася мама. — Я боюся! Це ризиковано!

— А ми попросимо Вивірку нам допомогти.

 Розкажи, як син Клаповуха намагався врятувати свою родину від голоду. Що запропонувало зайче-

нятко Мудрунець? Поясни, що його підштовхнуло до такої думки.

Зубатий ще здалеку побачив заячі сліди на снігу й люто клацнув зубами. Він почав ходити навколо дерева й винюхувати, намагався пройти слідами зайця, але вони були заплутані. Та й від дерева не хотілось йому віддалятися. Аж тут, по інший бік від грушки, Зубатий почув хрускіт гілля. Він побіг туди. Білка, яка стрибнула на суху гілляку, зірвалася і полетіла вниз.

— Нарешті поласую, — облизався вовчисько, та коли він наблизився до білки, вона раптом підвелася і скочила на дерево.

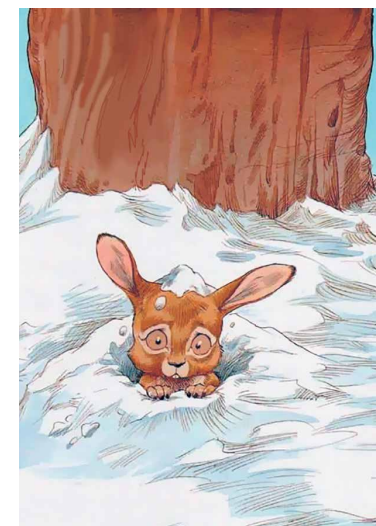
Вовк спробував її дістати, та марно. Рудий хвостик тільки майнув перед його носом — і вона перестрибнула на інше дерево. Вовк побіг за білкою, чекаючи, що вона от-от знову впаде. Та все було марно. Зрештою, він спере-сердя спробував розгребти мишачу нору, та, спіймавши облизня*, пішов назад до дерева.

— Мене таки надурили! — люто завив Зубатий, коли побачив свіжі заячі сліди.

Слідів було багато, і всі розходилися в різні боки, тож вовк побіг навмання.

— Когось та спіймаю, — не здавався він.

* *Спіймати облизня* — залишитися ні з чим.

*Ілюстрація
Пола Стюарта,
Кріса Ріддела*

І таки спіймав. Маленькому Вуханцю не пощастило. Він перечепився через корч і впав. У нього боліла забита лапка, тож швидко бігти не міг. Переляканого зайчика схопив Зубатий. Не довго роздумуючи, вовчисько роззявив пащу й хотів уже проковтнути бідолаху, аж... Вивірка вцілила йому шишкою просто в ніс. Він ухопився лапою за носа, а маленький Вуханець чимдуж кинувся тікати. До хатинки прибіг ледь дихаючи.

 Перекажи, що сталося, коли зайці вирішили перехитрити вовка. Обговоріть з однокласниками, чи варто було так ризикувати. Обґрунтуйте свої думки.

— Ой лишенько, — зітхала зайчиха, — тепер ми вже ніколи не зможемо ходити по грушки. Тому, діточки, потерпіть ще трішечки, не ходіть до вовка в зуби. Краще вже від голоду пропасти, аніж у вовчій пащі.

Ось уже почало пригрівати весняне сонечко, танути сніг. Зубатий дедалі частіше навідувався на галявинку, не покидаючи надії спіймати знесиленого зайця або голодну білку, чи, може, вилізе сонний їжак. Та лісові звірята завбачливо сиділи по своїх домівках.

У білочки народилися малята, тож вона відкрила свої горіхові запаси. Їжачки прокинулися, розгребли свою скарбничку із житом і втамували голод після довгої сплячки. А зайці не мали вже сили бігати — так голод допікав. Тож і сиділи собі нишком у норі, чекаючи, поки виросте перша травичка.

Будячок виліз із нори й побачив, що довкола вся земля переграбана вовчими лапами. Він захвилювався — як його сусіди перезимували. Тож пішов до зайців. Невеселу картину побачив їжачок. І вирішив він допомогти своїм друзям. Узявши торбинку, подався на сусідню галявинку. На ній завжди найпершою проростала кульбабка, яку так любили зайці. Їжачок дуже зрадів, побачивши молоденькі листочки. Він нарвав трохи й поспішив до сусідів.

 Знайди в тексті й прочитай, які зміни відбулись у родинях звірів навесні. Зачитай фрагмент, у якому їжачок вирішив допомогти родині зайців. Як цей уривок характеризує їжачка?

Біля самої хатки Будячок побачив вовка. Той радо клацнув зубами і скочив до їжачка, але Будячок встиг згорнутися в колючий клубочок. Зубатий пам'ятав, що з колючками — сама морока, тож сів і почав чекати. На щастя, з дупла визирнула білка. Вона зірвала кілька шишок і жбурнула у вовка. Тепер це його не налякало. Він лише сердито загарчав і клацнув зубами. Але їжачиха почула, що там коїться щось недобре, і поспішила зі своєї хатки. Вона тихенько підкралася до Зубатого, згорнулася клубочком і примостилася біля нього. Вовк від нетерплячки востузився на одному місці, то вставав, то знову сідав... От і вмостився на саму їжачиху. Тож від болю заскавучав так, що по всьому лісу луна пішла, і дременув не знати й досі куди.

Зайці, посмакувавши молодими листочками, зраділи й повиходили надвір... Аж тут і соло-

вейко прилетів — та давай виспівувати радісних веснянок! А сусіди відтоді стали ще дружнішими, адже зрозуміли, що вони хоч маленькі, та разом і їм ніщо не загрожує.

 Чому цей твір названо казкою? Що врятувало зайців від голоду взимку? Якими були звірі, що жили на галявині? Розкажи, яким у казці зображено вовка. Чи сподобалися тобі ілюстрації Пола Стюарта і Кріса Ріддела? Якими ти уявляєш головних героїв твору?

Переглянь уважно всі частини казки, добери до кожної заголовок. Які почуття викликала в тебе казка? Чи переймаєшся ти долею звіряток? Визнач основну думку твору.

 Прочитай, як письменниця Леся Воронина розказала про казкове оповідання.

«Звичайно, у кожної людини є таємниці. Яся теж мала секрет і знала, що ніколи й нікому про нього не розповість. Бо все одно їй ніхто не повірить. І справді, хіба можна уявити, що одного ранку дівчинка раптом знайшла під кущем бузку маленького слоника? І не подумайте, що цей слоник був іграшковий. Ні! Ясин слоник був живий-живісінький. І все в нього було, як у справжнього слона: вуха, схожі на лопухи, довгий хобот і тоненький хвіст. От тільки у Гудзика (згодом виявилось, що зветь слоника саме так) все було малесеньке, і сам він спокійно вміщався у кишені Ясиної курточки. Але найголовнішим було те, що Гудзик умів вигадувати найцікавіші у світі пригоди».

Прочитай уривок, що трапилось далі.

СЛОН НА ІМ'Я ГУДЗИК

(Уривок)

Яся поклала Гудзика в іграшкове ліжечко, що стояло в кутку кімнати, накрила його ковдрою і вискочила з кімнати. Чомусь їй здавалося, що слоник страшенно зголоднів. Не дарма ж він так пожадливо з'їв морозиво. Вона притягла дві булочки, халву, кілька бананів, п'ять зефірин і пакетик чіпсів.

Гудзик вистрибнув із ліжечка, як пружина, витягнув свій довгий хоботок, і Ясі здалося, що слоник просто всмоктав у себе всю їжу, наче пиросос.

— Нічого собі апетит! Добре, що ти такий маленький, а то б я тебе не прогодувала. Ой, ти що, і упаковку від чіпсів проковтнув?

— А тобі що, шкода?! До речі, упаковка була дуже смачна — свіжа й хрумкотлива, — задоволено промовив слоник. — А тепер, коли я вже наївся, настав час трохи погратися. Ти які ігри любиш найбільше?

Ілюстрація Олександра Крутика

Тільки-но Яся зібралася відповісти, що найбільше любить гратися з лялькою Марусею — розповідати їй різні фантастичні історії, годувати з ложечки і вкладати спати, — як Гудзик підскочив на місці, кілька разів перевернувся в повітрі і вигукнув:

— А я люблю гратися у старовинну слонячу гру, яка зветься «упіймай слона за хвіст!».

— А що ж тут цікавого? — здивувалася дівчинка. — Ну, вхоплю я тебе за хвоста, а що далі?

— От коли вхопиш, тоді й дізнаєшся, — хитро промовив слоник і кинувся навтьоки.

Дівчинка крутилася по кімнаті, намагаючись упіймати верткого Гудзика. Але він щоразу вислизав з рук.

— Попався! — радісно закричала дівчинка, коли врешті вхопила слоника за хвоста. — А що тепер робити?

Слоник перевів подих, — а тоді поважно сказав:

— Тепер, за правилами нашої гри, хто переміг, має виконати будь-які три бажання переможеного.

— Гей, Гудзику, ти щось наплутав! Усе має бути якраз навпаки — це ти маєш виконувати мої бажання.

— Привіт! Цікаво, хто краще знає слонячі правила — ти чи я? — образився слоник.

Яся злякалася, що він взагалі може розсердитися і піти геть, тому швидко згодилася:

— Ну, звичайно, ти! А що ти хочеш, щоб я зробила?

Слоник замружився, хвилинку промовчав, а потім дуже тихо сказав:

— Я хочу, щоб ти зробила зиму.

— Та ти що, жартуєш?! — засміялася Яся. — Я ж не чарівниця. Як у травні я можу зробити зиму?

— От бачиш, знову ти все псуєш! Хіба так граються? Поглянь, як треба.

Слоник тричі змахнув вухами-лопухами, тричі підстрибнув на місці, а потім легенько торкнувся хоботом Ясиної руки.

— Тепер починай чаклувати. **Чари здійснять-ся тільки тоді, коли ми все робитимемо разом.** Адже я жодного разу не бачив, як святкують Різдво й Новий рік. А моє бажання зветься: Різдвяна казка.

Опиши Гудзика. Розкажи про його вдачу за виділеними в тексті словами. Яке бажання мав слоник? Поясни чому.

Чи сподобалась тобі «старовинна слоняча гра»? Придумай ще кілька таких «правил».

У таблиці зашифровано імена героїв казок, які ти прочитав (прочитала). Знайди їх.

Х	Л	Л	К	А	Й
У	П	А	И	Р	И
В	О	Г	З	У	Т
У	Б	У	Д	Б	А
К	О	Ч	Я	Р	Ж

Знайди в Інтернеті і послухай це оповідання. Як ти вибираєш книжки для читання? Розглянь обкладинки. Вибери книжку і прочитай.

Оксана Кротюк.
Рукавички
для носа.
Видавництво
«Каламар»

Анатолій Качан.
Листинь з осін-
нього саду.
Видавництво
«Веселка»

Леся Воронина.
Суперагент 000:
Таємниця золо-
того кенгуру. Ви-
давництво «Теза»

 Прочитай казку Валентини Дячук і визнач головних персонажів твору.

ПИХАТІ СТРІЛКИ

(Скорочено)

Дзиґарі* на вежі були окрасою та необхідністю для міста. Всі мешканці звикли звіряти за ними час. Закохані призначали під ними зустрічі, освідчувалися в коханні, милувались їхньою вишуканою оправою та стрілками.

А стрілки були справді гарні: із чудернацько викуваними із заліза викрутасами** і гострими носиками. І так вправно перестрибували з однієї годинникової поділки на іншу! Люди в місті часто казали: «Ох, які гарні ці стрілки! А як правильно показують час!».

— І справді, — думали вони, — ми багато

* Дзиґарі — годинник.

** Викрутаси — тут: різні незвичайні форми.

важимо в житті людей: розподіляємо час, упорядковуємо їхнє життя. А ще ми такі стрункі, такі вишукані! Ми справжній витвір мистецтва!

Та одного разу сталася несподіванка — годинник на вежі зупинився. І як стрілки не намагалися перестрибнути на наступну поділку, ніяк не могли. І тут з площі долинуло: «Зіпсувався механізм!».

А до того часу ніхто й не згадував, що є і коліщатка, й гвинтики, які рухають стрілки з однієї поділки на іншу, саме від їхньої роботи залежить, чи правильно годинник відлічуватиме секунди, хвилини, години. Прийшов майстер. Оглянувши годинник, він швидко знайшов причину: стерлися зубчики двох коліщаток, які допомагали рухати механізм. Та й усі деталі припали порохов*, забруднились.

— Попрацювали ви добре, любі, — звернувся майстер до коліщаток, — служили на совість, а тепер можна й відпочити.

І він замінив старі, відпрацьовані частини годинника на нові, з міцними блискучими зубчиками. Протер і змастив увесь механізм-організм годинника мастилом, щоб легше рухались і довше служили деталі.

І знову запустив дзиґарі. Коліщатка, зачіпаючись зубчиком за зубчик, заскреготали, потягнули годинникові ланцюги, пружини напружились — і ось нарешті стрілки знову зробили свій крок уперед: «Тік-так, тік-так». Вони знову точно показували час, відлічували хвилини

* Припали порохов — тут: укрилися пилом.

й години. Опівдні місто почуло: «Бам! Бам!» — це забили куранти. Люди раділи, усміхалися. Багато їх зібралось на площі, і усі дивилися, як знову чітко та гарно рухаються стрілки.

А стрілкам — ніде правди діти — приємна була така щира увага. Та проте... Вже інакше ставилися до неї. За той час, поки годинник стояв зіпсований, вони зрозуміли, що механізм-організм у нього єдиний. І якщо люди милуються виглядом стрілок на хронометрі* — то цим потрібно завдячувати майстрові, що так гарно зумів їх викувати. А якщо вони, стрілки, правильно показують час — то це заслуга всього механізму: коліщаток, ланцюгів, гвинтиків.

Лише тепер стрілки це зрозуміли — вони вже не були гордими та пихатими, а відчували відповідальність, що лежить на них. Адже були обличчям дзигарів, і як вони зможуть показувати час, так і люди будуть ставитися до роботи всього годинника.

 Чим тебе зацікавила казка? Що нового ти дізнався з неї? Чого вчить ця казка? Якими були стрілки на початку казки?

Що зрозуміли стрілки, коли годинник зупинився?

Який висновок впливає із цієї казки?

Як ти гадаєш, чи може виникнути подібна ситуація у людей? Якщо так, то чому це стається?

Грицько Бойко

ЧОМУ ЗУПИНИВСЯ ГОДИННИК

— Щось годинник, — каже тато, —

* *Хронометр* — механічний годинник.

Раптом зупинився.

Треба в чистку віддавати,

Мабуть запилився...

— Звідки взятись тому пилу? —

Мовила Галинка. —

Я ж годинник з милом мила:

Там нема й пилінки!

Як ти думаєш, чи піде годинник після Галинчиного чищення? Поясни, що Галинка зробила не так.

Розкажи, чи доводилось тобі читати віршовані казки. Назви авторів віршованих казок, що тобі найбільше сподобались. Які казки ти порадиш прочитати своїм однокласникам?

ДИВОСВІТ ПРИРОДИ

 Прочитай текст.

ДОВГІ ВУХА, КУЦІЙ ХВІСТ

З блогу «Маленький читайлик»

Чи знаєш ти, навіщо зайцеві такі довгі вуха? А щоб краще чути і ... краще бігати. Чим більші вуха, тим краще чує тварина. Але довгі заячі вуха — це не тільки хороші органи слуху, а й своєрідні «пристрої» для охолодження. Зайцю, щоб врятуватися від хижаків, доводиться часто і багато бігати, тому йому дуже потрібен «охолоджувальний пристрій».

На вухах прямо під шкірою у цих звірів проходять судини. Коли зайцеві потрібно охолодитись, ці судини працюють на повну силу, коли потрібно зберегти тепло, вони припиняють охолодження. Що тепліший клімат, то більше треба охолоджуватись, тому найвухатіші зайці — південні. Довжина їхніх вух сягає половини довжини тіла.

 Чим тебе зацікавив цей текст? Про які цікаві для тебе факти в ньому йдеться?

Поясни, від чого залежить довжина вух у зайця.

Чим цей текст відрізняється від оповідань, віршів, казок? Обґрунтуй свою відповідь.

2 1 3

Увага — конкурс!

Хто швидше відгадає загадки? Підказка: усі вони про ту саму тварину.

1. Летить — виє, сяде — землю рие.
2. Чорне тіло, чорний вус, ніби справжній сажотрус.
3. Живу на дереві в садку,
У лісі й навіть на городі,
Кругом почуєш моє ж-ж-ж-ууу!

Чи про однакові ознаки комахи сказано в кожній із загадок? Визнач, про які саме ознаки йдеться в кожній загадці.

Прочитай скоромовки. Вивчи одну з них напам'ять.

Володимир Верховень

Майстрував собі рундук*
Невеличкий бурундук,
І тепер на рундуку
Добре спать бурундуку.

Ходять в школу в нётрях
Зубри, зебри й вепри.
Вепри, зебри й зубри
Вірш у школі зубрять.

Сірі куріпки
Склали сіно в кіпки.
А сині синиці
У великі копиці.

* Рунду́к — продовгуватий ящик; ганок.

Сірі куріпки
Спішать до садибки.
А сині синиці —
З сіней до світлиці.

В лісі лиса лось зустрів,
Лис до лося засвистів.
Лось злякався і од лиса
Дременув скоріше з лісу!

 Як гавкає собака? А які звуки видає зозуля?
Чи знаєш ти, як називаються такі слова?

 Щоб краще передати те, що відбувається
навколо, люди використовують слова, які
наслідують звуки природи, транспорту, різних
предметів тощо. Тому такі слова називають **звуконаслідувальними**.

Прочитай вірш. Знайди в ньому звуконаслідувальні слова.

Климентій Михайлюк

ВЕСЕЛІ ЖАБЕНЯТА

На ставочку, на ставку,
в холодочку-холодку
чую звуки чи слова:
кум-ква-ква, кум-ква-ква.

Я ногами — туп-туп-туп,
а навколо — хлюп-хлюп-хлюп.
Сто веселих жабенят —
то у воду, то назад.

Стриб та хлюп — ото дива,
потім хором: кум-ква-ква.
Ну й концерт був на ставку,
в холодочку-холодку!

 Придумай рухи до вірша та визнач інтонацію, з якою слід його читати. Розкажи напам'ять вірш «Веселі жабенята» з відповідною інтонацією, супроводжуючи його рухами. Зроби те саме разом із однокласниками, розподіливши слова за ролями — оповідач і жабенята.

 Перегляньте разом мультик про веселих жабенят на каналі YouTube. Чи суголосний він із віршем?

213

Увага — конкурс!

Пограйте разом у гру «Порівняння». Складіть сполучення слів.

Задерикуватий, як...	верблюд
Тупотить, як...	змія
Бігає, як...	бик
Звивається, як...	слон
Витривалий, як...	півень
Здоровий, як...	кінь
Повільний, як...	папуга
Повторює, як...	черепаша

ЦІКАВИНКИ ПРО ЛАСТІВКУ

З блогу «Маленький читайлик»

Міські та сільські ластівки живуть поряд з людьми. Вони прикріплюють свої гніздечка до виступів дерев'яних стін, над вікнами, на горищах, під дахами будинків. А в селі ці пташки часто оселяються в повітках та хлівах.

Берегові ластівки гніздяться в норах, які самі ж і викопують у високих берегах річок, схилах ярів, старих кар'єрів. Навесні можна побачити ластівок, що носять у дзьобиках багнюку з калюж, солому, тоненькі гілочки. Саме із цих матеріалів вони ліплять свої маленькі ошатні гніздечка.

Іноді в ластівчиному гнізді оселиться горобчик. Ластівка тривожно в'ється навколо гнізда, намагаючись вигнати непроханого гостя. Та іноді й залишає своє гніздо і починає ліпити нове. Адже ластівки — дуже миролюбні пташки. Вони не люблять і не вміють битись, сваритись.

Ячка висиджує тільки мама-ластівка, а тато носить їй їсти. Про малих ластів'ят батьки дбають разом, добувають їм їжу. Ластівки дуже спритно ловлять комашок просто на льоту. Ластівка виводить пташенят аж двічі протягом літа. А на початку осені ластівки збираються у великі зграї. Літають у повітрі, сидять на дротах, готуються до важкого польоту у вирій, аж до далекої Африки.

Цих малих пташок люблять у народі. Люди склали про них казки, легенди, пісні, поети написали вірші.

Користуючись дитячими довідковими виданнями, знайди відповідь на запитання: скільки за літо сім'я ластівок знищує різних шкідливих комах; з якою швидкістю літають ластівки; наскільки високо вони можуть піднятися в небо?

Прочитай вірші про ластівок. Як описано ластівок у кожному з них? Вивчи один з них напам'ять.

Анатолій Камінчук

— Ластівко сизокрила,
Звідкіля ти прилетіла?

— Прилетіла я порану
Із-за моря-океану.

— Що ти діткам принесла?
Сонця, ласки і тепла.

Користуючись довідковою літературою або Інтернетом, знайди народні прикмети, пов'язані з ластівкою. Прочитай їх однокласникам.

Марійка Підгірянкa

ДІТИ Й ЛАСТІВКА

Ластівочка черно-біла
Під стріхою гніздо вила,
Над подвір'ям кружеляла
І на діток споглядала.
І питалася сердечно:
— Чи гніздитись тут безпечно?
— Люба, мила ластівочко,
Ти не бійся за гніздечко:
Ми і киці накажемо,

▶ Прочитай уривок з газетної статті. Які цікаві історії про птахів ти знаєш? Розкажи одну з них.

ВОРОНА ПРОТИ ПОРУШНИКІВ

Що лишень не робили працівники зоопарку в одному американському містечку, аби привчити відвідувачів скидати брудне взуття біля входу до приміщення, де мешкають мавпи. Не допомагали ані погрози, ані штрафи. Так тривало доти, доки в зоопарку не оселилася ворона. Спостерігаючи за марними зусиллями працівників зоопарку, вона швидко втямила, що саме вони намагаються зробити. І, вгледівши якогось взутого чужинця, вона кидалася назустріч і розв'язувала йому шнурівки.

❓ Чи доводилося тобі спостерігати за воронами? Що цікавого і незвичного було в їхній поведінці?

Уяви, що тобі треба розказати про ворон малюкам у дитсадку. До яких інформаційних джерел звернешся?

Розглянь малюнок. Знайди на ньому птахів: 5 свійських, 4 осілих, 3 перелітних.

🔔 Прочитай вірш. Вивчи його напам'ять.

Анатолій Костецький

РАК-ДИВАК

Рак у річці
думав так:
«Я — невдаха,
Це й біда!
Всі навколо —
диваки:
Ходять тільки
Навпаки!
Риба плаває
не так,
равлик повзає
не так,

Навіть річка —
от іще! —
Теж чомусь
назад тече!..
Краще кину я
скорботу
й оселюся
на болоті...»
І геть не відав
рак-дивак,
що він сам
ходив не так.

Чому раку видавалося все неправильним?

▶ Прочитай статтю з дитячого журналу. Знайди в Інтернет-джерелах фото цієї тварини. Підготуй презентацію.

Річкових раків можна побачити в річках і озерах з мулистим дном і урвистими берегами. У пошуках їжі рак повільно повзає по дну, рухаючи своїми довгими вусами. Пересувається він за допомогою чотирьох пар ніг, а свої довгі кінцівки, озброєні клешнями, тримає наготові в піднятому положенні і хапає ними здобич. У разі небезпеки рак повзе назад, відштовхуючись клешнями, і завдяки цьому пливе також у зворотному напрямку. Пізньої осені раки знаходять найглибші місця в річці, закопуються в

мул і там зимують. І морозу, навіть найлютішого, вони не бояться.

Прочитай вірші. Розкажи, які малюнки можна було б створити за ними.

Марійка Підгірянка

ГРАЙ, БДЖІЛКО!

Грай, бджілко, грай!
В полі, в лісі, на леваді
Усі квіти тобі раді,
Увесь рідний край!

Грай, бджілко, грай!
Цвітуть рясно садки наші,
Сік медовий в кожній чаші —
Тільки збирай!

Грай, бджілко, грай!
Межи зіллям, межи квіттям
Пісню тихо брини дітям,
Усіх звеселяй!

❓ Поети зазвичай пишуть про те, що їх хвилює, що їм подобається, або про тих, кого вони люблять. Кожен вірш створює в нас певний настрій, особливі думки. Який настрій викликав у тебе прочитаний вірш? Чи співзвучне з твоїм настроєм фото бджілки? Опиши бджілку такою, якою ти її уявляєш.

Надія Кур'ян

ЛЕТЮЧА КВІТКА

Метелик на стеблинку сів —
І вже незрозуміло: